

УДК 338.432(477)

ВПЛИВ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЧИННИКІВ НА ІНВЕСТИВАННЯ В АГРАРНИЙ КАПІТАЛ

Є. Майовець, В. Ключук

*Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, просп. Свободи, 18*

*В статті досліджуються інституціональний механізм формування ринку аграрного капіталу. Визначено суть понять «аграрний капітал», «ринок аграрного капіталу», «інвестиції в основний капітал» та проаналізовано інституції, які визначають ринок аграрного капіталу.
Ключові слова: аграрний капітал, ринок аграрного капіталу, інвестиції в основний капітал.*

Постановка проблеми. Основний капітал, який використовується у сільському господарстві має особливості, які полягають у сезонному характері його використання, диференціації обсягу та структури за регіонами країни в залежності від техніко-економічних, природних особливостей, спеціалізацій та кооперування, місця розташування підприємства та його диверсифікації. Водночас малодослідженими являються проблеми інституційного регулювання ринку аграрного капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ринку аграрного капіталу цікавило досить широке коло науковців таких як : В. Андрійчук, Л. Шморгун, М. Онисько, О. Гудзь , О. Поліщук, О. Шмичак, П. Стецюк, та інших. Дослідження інституціонального механізму ринку аграрного капіталу є досить важливим в наш час, проте воно залишається поза увагою і потребує детального подальшого розгляду.

Постановка мети. Метою даного дослідження є науково-теоретичне визначення економічної природи ринку аграрного капіталу та обґрунтування важливості інституціонального впливу на інвестування в агросферу та удосконалення його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Капітали, які функціонують в аграрній сфері, мають вагомі особливості порівняно з промисловими та іншими капіталами, головню у тому що пов'язані з не відтворюваним фактором – землею та чітко вираженою сезонністю виробництва.

Поняттю «ринку аграрного капіталу» надається широкий зміст. Як науковий термін ринок аграрного капіталу розглядається у двох аспектах: з функціональної та інституціональної точки зору. З функціональної – ринком аграрного капіталу вважають систему ринкових відносин, що забезпечує акумуляцію і перерозподіл грошових капіталів з метою забезпечення процесу відтворення; відповідно до інституціональної концепції ринок аграрного капіталу – це сукупність кредитно-фінансових установ, через які рухається позичковий та акціонерний капітал.

На нашу думку, ринок аграрного капіталу – це найважливіше джерело довгострокових інвестиційних ресурсів для уряду, корпорацій і банків, яке забез-

печує довгострокові потреби у фінансових ресурсах та охоплює оборот позикового і банківського капіталів, комерційного і банківського кредитів.

Пріоритетним механізмом управління розвитком аграрного капіталу в наш час слід вважати інституціональний механізм, який діє шляхом створення та регулювання внутрішнього інституціонального середовища підприємства під впливом чинників зовнішнього інституціонального середовища. Отже, він дає змогу розглядати ринок аграрного капіталу не лише з точки зору сільського господарства, підприємств, але й як певну економічну складову, яка суттєво впливає на стан економіки країни та ефективне функціонування якої в сучасних умовах господарювання є досить важливим для економіки нашої держави і при реформуванні підприємств.

Розвиток ринку аграрного капіталу в Україні з позиції інституціонального підходу вважається пріоритетним завданням, тому що саме даний ринок сприяє зростанню виробництва і збільшенню товарообігу, руху капіталів усередині країни, трансформації грошових заощаджень у капіталовкладення та відновленню основного капіталу. Економічна роль цього ринку полягає в його спроможності об'єднати дрібні кошти та активно впливати на централізацію виробництва та капіталу в агросфері.

Діяльність суб'єктів господарювання на ринку аграрного капіталу визначається ресурсним забезпеченням інвестиційних, виробничих, соціальних та екологічних проблем, на основі яких аграрні підприємства ефективно використовують всі свої залучені фінансові ресурси.

Серед елементів інституціонального становлення нової економічної системи виділяють такі види аграрного капіталу: власний, залучений, основний, оборотний, людський, соціальний, авансований та інші. Складовою аналізу неінституціоналізму є соціальний аграрний капітал. Він характеризує єдність культури і структури, включає норми взаємності та межі громадського залучення, формується на ґрунті сільсько-територіальних утворень, їх людського і виробничого потенціалу, втілює поведінковий аспект людської природи. Один з засновників інституціоналізму, Торстейн Веблен, визначав стереотипи поведінки індивіда як рушійну силу економічного прогресу у будь-якій сфері, у тому числі аграрній. Як показує практика саме у соціальному капіталі аграрної сфери продуктивна здатність реалізується через індивідуальні результати праці окремої людини, - індивіда або групи людей.

Суттєвого значення набуває і оборотний капітал аграрного підприємництва. Тенденції його розвитку зумовлюються технологією виробництва сільськогосподарської продукції, специфіка якої і визначається безперервністю фінансування виробничого процесу або сезонністю.

До чинників, які впливають на ринок аграрного капіталу відносяться: бюджетна підтримка, фінансове забезпечення, інвестиційні заходи, інноваційні заходи, забезпечення продовольчої безпеки країни, зниження собівартості продукції сільського господарства при високій урожайності, рівень життя населення. Вони відображені у Табл. 1.

Важливим для економіки України є кредитне забезпечення аграрного сектору. За прогнозами Міністерства аграрної політики та продовольства України підприємства АПК у 2008 році залучили 20,1 млрд. грн. кредитних ресурсів, у 2009 році ця сума зменшилась до 6,8 млрд. грн., а у 2011 році зросла майже у 2 рази до 12, 5 млрд. грн. Для українських банків аграрний сектор є найбільш перспективним та привабливим об'єктом кредитування для українських банків, однак банки кредитують лише 75 % сільськогосподарських підприємств, тому що звертають увагу на такі складові

підприємницької діяльності як обсяги виробництва і реалізації продукції, ліквідність, збитки, прибутки та рентабельність.

Таблиця 1

Чинники ефективності розвитку аграрного капіталу в Україні

Чинники ефективності розвитку ринку аграрного капіталу в Україні	
1.	бюджетна підтримка;
2.	фінансове забезпечення;
3.	інвестиційні заходи;
4.	інноваційні заходи;
5.	забезпечення продовольчої безпеки країни;
6.	зниження собівартості продукції сільського господарства при високій урожайності;
7.	рівень життя населення.

Ринок аграрного капіталу формується також за рахунок державної підтримки, тобто бюджетного фінансування, однак в Україні воно лише компенсує збитки. За даними Міністерства фінансів бюджетна підтримка сільського господарства в Україні становить 9-10 %, в той час як в Ірландії – 20%, в Білорусії – 20 %, в Азербайджані – 25%, у Великобританії – 15%, у Росії – 2 % [1].

Ринкова капіталізація публічних компаній, що працюють в аграрному секторі економіки України, станом на початок квітня 2012 року становить близько 6,3 млрд. дол. США, що на 10 % менше показника початку вересня 2011 року, а капітальні інвестиції у сільське господарство становили 10463,0 млн. грн. [2]. З цього випливає, що процес капіталізації сільського господарства повинен здійснюватися у двох напрямках одночасно: залучення інвестицій з інших галузей та іноземних інвестицій, а також нарощування капіталу за рахунок власних джерел фінансування.

Практика засвідчує, що відсутність досконалого інституціонального середовища призводить до суперечностей між суб'єктами ринку та підвищує інституціональні ризики. Можемо стверджувати, що сільське господарство в наш час недостатньо забезпечене сільськогосподарською технікою, спеціалізованими машинами та обладнанням, а структура основного капіталу не сприяє розвитку сільськогосподарського виробництва.

Інституціональний механізм ринку аграрного капіталу розглядає інвестиції в основний капітал як один із найважливіших елементів функціонування економіки. Вони забезпечують відтворення основного капіталу та матеріальних оборотних засобів аграрних підприємств і загалом визначають стан економічного розвитку країни та характеризують рівень виробництва валового внутрішнього продукту [3, с.75].

Динаміка інвестування в основний капітал протягом 2005 - 2011 років засвідчує, що починаючи з 2005 року сума інвестицій збільшувалась помітними темпами і у період кризи 2008 року була найбільшою. Далі упродовж 2009-2010 років інвестиції в основний капітал зменшилися приблизно на 8 млн.грн., але у 2011 році їх сума становила 209130 млн. грн. (табл.2).

Однак існує недосконала структура інвестування в АПК. Дослідження показують, що потреба у певних видах інвестицій неоднакова. Найбільшу цінність мають інвестиції у нові технології устаткування та ноу-хау. Це означає, що на державному рівні для АПК України повинні бути чітко визначені пріоритетні галузі, виробництва, куди в першу чергу повинні залучатися іноземні інвестиції. Але

капіталізація галузі залежить не лише від зовнішніх інвестицій, а й від нарощування основного капіталу за рахунок власних джерел.

Таблиця 2

Інвестиції в основний капітал за період 2005-2011 років

	У фактичних цінах, млн. грн.	У % до попереднього року
2005	93096	101,9
2006	125254	119,0
2007	188486	129,8
2008	233081	97,4
2009	151777	58,5
2010	150667	99,4
2011	209130	122,4

Джерело: Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Значимо, що для оцінки ефективності використання залучених коштів використовують такий показник як коефіцієнт концентрації залученого капіталу ($K_{\text{кзк}}$):

$$K_{\text{кзк}} = \frac{K_{\text{зал}}}{\text{валюталансу}},$$

де $K_{\text{зал}}$ – залучені кошти.

Потреба українського агропромислового комплексу в інвестиціях оцінюється в 60 млрд. дол. США, що може призвести до збільшення виробництва валової продукції утричі протягом 10-15 років. Враховуючи негативну роль певних неформальних інститутів, національний аграрний сектор критично потребує осучаснення технологій, модернізації обладнання.

Для того, щоб залучити якомога більше іноземного капіталу до України розробляються стратегії, формується баланс взаємних інтересів, реалізуються проекти економічно вигідні вітчизняним та іноземним інвесторам. Обчислення інтегральних показників рівня розвитку ринку аграрного капіталу протягом 2007 – 2011 років методом за оптимальним значенням дозволило нам скласти рейтинги рівня років розвитку ринку аграрного капіталу за певними показниками (табл.3).

Таблиця 3

Показники рівня розвитку ринку аграрного капіталу

Рік	Інвестиції в основний капітал (до попереднього року, %)	Індекс обсягу с/г виробництва (до попереднього року, %)	Рентабельність с/г виробництва, %
2007	129,8	93,5	15,6
2008	97,4	117,1	13,4
2009	58,5	98,2	13,8
2010	99,4	98,5	21,1
2011	122,4	119,9	27,0

Джерело: Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Ми вважаємо, що інвестиції в основний капітал – це стимулятор (краще значення – це більше значення); індекс обсягу сільськогосподарського виробництва – стимулятор; рентабельність сільськогосподарського виробництва – теж стимулятор.

Обираємо кращі значення (n+1) для кожного з показників (табл.4):

Таблиця 4.

Рік	Інвестиції в основний капітал	Індекс обсягу с/г виробництва	Рентабельність с/г виробництва
2007	129,8	93,5	15,6
2008	97,4	117,1	13,4
2009	58,5	98,2	13,8
2010	99,4	98,5	21,1
2011	122,4	119,9	27,0
n+1	129,8	119,9	27,0

Джерело: авторські розрахунки на основі даних Державного комітету статистики України

Використовуюючи формулу : $x_{ij} = a_{ij} / a_{n+1,j}$ для стимуляторів та обрахувавши інтегральний показник Y_i , який обчислюється як сума всіх x_{ij} , поділена на їх кількість, ми отримуємо дані значення (табл.5):

Таблиця 5

Обрахунки інтегральних показників

Рік	Xi1	Xi2	Xi3	Yi	Ранг
2007	129,8 / 129,8 = 1	93,5 / 119,9 = 0,78	15,6 / 27,0 = 0,56	(1+0,78+0,56)/3=0,78	3
2008	97,4 / 129,8 = 0,75	117,1 / 119,9 = 0,98	13,4 / 27,0 = 0,5	(0,75+0,98+0,5)/3=0,74	4
2009	58,5 / 129,8 = 0,45	98,2 / 119,9 = 0,82	13,8 / 27,0 = 0,51	(0,45+0,82+0,51)/3=0,59	5
2010	99,4 / 129,8 = 0,77	98,5 / 119,9 = 0,82	21,1 / 27,0 = 0,78	(0,77+0,82+0,78)/3=0,79	2
2011	122,4 / 129,8 = 0,94	119,9 / 119,9 = 1	27,0 / 27,0 = 1	(0,94+1+1)/3=0,98	1

Джерело: авторські розрахунки на основі даних Державного комітету статистики України

Отже, обрахувавши інтегральні показники рівня розвитку ринку аграрного капіталу, можемо зробити висновок, що у порівнянні з іншими роками найбільш ефективним був 2011 рік.

Україна має усі об'єктивні передумови для динамічного поступу до цивілізованих ринків аграрного капіталу, але ті проблеми, які постійно виникають через недосконалість економічних методів управління і закономірностей розвитку ринкових структур, значні недоліки в правовому забезпеченні розвитку ринку цінних паперів та інших фінансових інструментів справляють негативний вплив на інвестиційну політику держави.

Оскільки ринки аграрного капіталу в Україні розвиваються фрагментарно та не виконують свої функції на високому рівні, то можна стверджувати, що даний ринок потребує формування інституційних механізмів, які забезпечуть врегулювання відносин між економічними агентами. Запроваджуючи інституційні зміни, ми зможемо подолати проблеми розвитку інфраструктури ринків капіталу, розбудови національної депозитарної системи, удосконалення механізму захисту прав інвесторів та системи розкриття інформації на ринку цінних паперів.

Висновки. Отже, ринок аграрного капіталу потрібно вважати одним з основних чинників розвитку соціально орієнтованої ринкової економіки, а інституції цього ринку є фундаментальними чинниками функціонування економічних систем. Фінансова криза негативно вплинула на фінансовий стан сільськогосподарських підприємств. Важливою проблемою кредитного забезпечення аграрних підприємств є неврахування інститутів та особливостей аграрного сектору економіки, нестабільна фінансова підтримка держави, недостатній рівень кредитування сільськогосподарських підприємств.

Постулати інституціональної концепції дають підстави вважати, що проблемою функціонування економіки АПК та України в цілому є нерозвиненість фінансової інфраструктури, яка негативно впливає на економічне зростання в аграрному секторі.

Інституціональний підхід дасть можливість досить суттєво впливати на ринок аграрного капіталу, забезпечити ефективність його розвитку.

1. Міністерство аграрної політики [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua/>.
2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Шморгун Л.Г. Відтворення основного капіталу як фактор зростання валового внутрішнього продукту // Економіка АПК. – 2012. – №5 – С. 74- 78.

INFLUENCE OF INSTITUTIONAL FACTORS ON INVESTMENT IN AGRARIAN CAPITAL

Ye. Majovets, V. Klychuk

Ivan Franko National University of Lviv, Prospect Svobody 18, UA-79008, Ukraine

The article describes institutional mechanism formation of agrarian capital market in Ukraine. Here in the terms «agrarian capital», «agrarian capital market», «investments in the fixed capital» and the institutes which determine the agrarian capital market is analysed.

Keywords: agrarian capital, agrarian capital market, investments in the fixed capital.